

بررسی رابطه بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی دانش آموزان دوره متوسطه دوم شهر اصفهان در دوره اپیدمی کووید-۱۹

علیرضا فرهنگ اصفهانی: استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد بندر عباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر عباس، ایران (* نویسنده مسئول) Farhang.1397.D@gmail.com

چکیده

کلیدواژه‌ها

یادگیری الکترونیکی، سلامت روانی، دانش آموزان، اپیدمی کووید-۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۱۹

تاریخ چاپ: ۱۴۰۱/۰۹/۱۹

زمینه و هدف: استفاده از فضای مجازی برای یادگیری از دوران کووید-۱۹، افزایش یافت که می‌توانست بر سطح سلامت روان فراگیران اثرگذار باشد. لذا هدف پژوهش، بررسی رابطه بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهر اصفهان انجام گرفت.

روش کار: پژوهش حاضر از نظر روش توصیفی و از نوع هم‌بستگی بوده و جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهر اصفهان بود که در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ مشغول به تحصیل بودند. تعداد جامعه آماری بنا بر استعلام از واحد آمار اداره آموزش و پرورش شهرستان اصفهان برابر با ۸۵۰ نفر بود. حجم نمونه طبق جدول کرجسی و مورگان ۲۶۵ نفر از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار تحقیق شامل دو پرسشنامه یادگیری الکترونیکی واتکین و همکاران (۲۰۰۴) و سلامت روان گلدبرگ (۱۹۷۲) بود. از روش آماری پیرسون برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج تحقیق نشان داد که بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. **نتیجه‌گیری:** به طور کلی همه این مباحث بیانگر آن است که در دوران اپیدمی بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی رابطه معناداری وجود دارد و با افزایش یادگیری الکترونیکی سطح سلامت روانی افزایش می‌یابد.

تعارض منافع: گزارش نشده است.

منبع حمایت‌کننده: حامی مالی ندارد.

شیوه استناد به این مقاله:

Farhang Esfahani A. Investigating the Relationship between Electronic Learning and Mental Health of Secondary School Students in Isfahan during the Covid-19 Epidemic. Razi J Med Sci. 2022;29(9):282-289.

*انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با [CC BY-NC-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/) صورت گرفته است.

Original Article

Investigating the Relationship between Electronic Learning and Mental Health of Secondary School Students in Isfahan during the Covid-19 Epidemic

Alireza Farhang Esfahani: Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Bandar Abbas Unit, Islamic Azad university, Bandar Abbas, Iran (*Corresponding author) Farhang.1397.D@gmail.com

Abstract

Background & Aims: The global epidemic of the disease caused by the coronavirus, a severe acute respiratory syndrome that emerged in December 2019, was not only considered a threat to the health and lives of millions of people around the world. In many countries, including our country, various solutions were presented so that the education of students is not interrupted during the period of social distancing and that the curriculum continues according to the pre-determined schedule. In fact, with the beginning of the closure of schools to help eliminate this virus, the concern of developing and implementing educational programs to continue education at home and in the conditions of home quarantine is one of the biggest challenges of educational systems, including education. In such a way that international institutions and organizations, such as the United Nations Children's Fund (UNICEF) and the World Health Organization, were forced to work hard to develop curricula, instructions, and educational guides for these conditions. Although Covid-19 could have negative effects on educational activities, social distancing has stimulated the growth of online educational activities so that there is no disruption in education. The electronic learning system has created educational environments that are not dependent on any specific location or time and allows teachers to teach a course simultaneously or asynchronously or use a combination of these two modes. In this way, electronic education or education through virtual space was chosen as one of the important and serious programs in education. Electronic education and learning are one of the achievements that have transformed our world. E-learning is a new method in education that deals with providing and managing learning opportunities to improve knowledge and skills through the Internet and computer technology. Meanwhile, online electronic learning is described as a learning experience using various electronic devices (tablets, laptops, smartphones, etc.) with access to the Internet in simultaneous or asynchronous environmental conditions. Online e-learning can be a platform that makes the education process inclusive, creative, and flexible. Electronic learning as an educational medium in the classroom is a new experience for the teacher and students, which can be an effective step towards stabilizing and accelerating students' learning. On the other hand, the most important characteristics of secondary school learners that teachers should pay attention to can be classified into three types: cognitive, emotional, and social. The elementary course is one of the most important and sensitive academic courses, and it is very important for teachers and trainers to pay attention to the different characteristics of students' growth, and to know that electronic learning requires a series of hardware tools and its extensive use may affect the level of health. Mental Health Mental health is an issue beyond the absence or absence of mental illness. The positive dimension of mental health, which the World Health Organization relies on, is included in the definition of health: "Health is a state of physical, mental and social well-being, not just the absence of disease or disability". Therefore, mental health is a state of well-being in which a person recognizes his abilities and can adapt to the normal stresses of life and be useful and productive in terms of work. Since there are no social interactions (compared to the common and usual form in the real environment) in the context of electronic learning, learners must be able to maintain their mental health level. As a result,

Keywords

E-Learning,
Mental Health,
Students,
Covid-19 Epidemic

Received: 10/09/2022

Published: 10/12/2022

students who have more mental health and the necessary abilities to deal with common academic challenges can be more self-regulated and self-efficient than other students, and as a result, they are more successful. They achieve more success in subjects in which they are more interested and motivated, and more success provides more motivation for learning, academic progress, academic performance, and continuing education. According to research findings, there is little information on the relationship between electronic learning and students' mental health. Therefore, the current research was conducted to investigate the relationship between electronic learning and the mental health of secondary school students, and it will seek to answer the question of whether there is a significant relationship between electronic learning and the mental health of secondary school students.

Methods: The present study is descriptive and correlational, and the statistical population of this study included all male students in the second year of high school in Isfahan, who were studying in the academic year 2001-2001. The statistical population according to the inquiry from the statistics unit of the Isfahan city education department was equal to 850 people. According to the table of Karjesi and Morgan, 265 people were selected through a simple random sampling method. Research tools included two electronic learning questionnaires by Watkin et al. (2004) and Goldberg's mental health questionnaire (1972). Pearson's statistical method was used for data analysis.

Results: The research results showed that there is a relationship between e-learning and students' mental health.

Conclusion: In general, all these topics indicate that there is a significant relationship between e-learning and mental health during the epidemic, or that the increase in e-learning increases the level of mental health. The results showed that there is a significant relationship between e-learning and mental health. The Department of Education is one of the most basic and important organizations in the world today, and students have a direct relationship with this organization, and this shows the key and vital role of this department in their complex lives. Knowledge of electronic learning and its better use can facilitate and predict the quality and continuity of mental health and lead to the implementation of programs scientifically and avoiding unwise actions. Mental health refers to the possession of understanding and decision-making and positive psychological characteristics that facilitate the growth and development of a person and enable the achievement of goals. While students are thinking about their survival, they should take a step beyond this view and pay attention to the consequences and effects on society. E-learning is considered an important issue for education and the factor of its survival, in this, paying attention to the mental health of students and using an effective solution for it is discussed. An office like the education department should pay attention to all educational levels (in-person and out-of-person) properly. One of the most important concerns of the producers and presenters of online learning courses is the integration of traditional and non-attendance educational strategies in these courses to retain learners and improve their learning, which can affect the mental states of learners. Be effective for this reason, school officials and workers have made a lot of efforts to develop and promote this learning style in their students, and they are trying to make this type of learning along with reducing its disadvantages. Students who are deprived of being in the space must have a level of self-efficacy to be able to use this technology, and if they are not taught, they will get confused and reduce the quality of education.

Conflicts of interest: None

Funding: None

Cite this article as:

Farhang Esfahani A. Investigating the Relationship between Electronic Learning and Mental Health of Secondary School Students in Isfahan during the Covid-19 Epidemic. *Razi J Med Sci.* 2022;29(9):282-289.

*This work is published under [CC BY-NC-SA 3.0 licence](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/).

مقدمه

همه‌گیری جهانی بیماری ناشی از ویروس کرونا، به‌عنوان یک سندرم شدید حاد تنفسی که از دسامبر ۲۰۱۹ پدیدار شد، نه تنها به عنوان تهدیدی برای سلامتی و زندگی میلیون‌ها نفر در سراسر دنیا تلقی گردید (۱). شیوع ناگهانی کووید-۱۹، سیستم‌های آموزشی دنیا را با چالش‌های متعددی روبرو کرد (۲) و حوزه تعلیم و تربیت را تحت تأثیر قرار داد (۳). در ۱۲۰ کشور، یادگیری ح‌ضوری متوقف و آموزش یک میلیارد دانش‌آموز و دانشجو با دستور تعطیلی مدارس و آموزش عالی به عنوان اقدامی اضطراری برای جلوگیری از شیوع عفونت، صادر شد (۴). در مواجهه با اپیدمی کووید-۱۹ پروتکل‌های بهداشتی بر رعایت فاصله‌گذاری اجتماعی تأکید کردند (۵). در بسیاری از کشورها از جمله در کشور ما، برای این که آموزش دانش‌آموزان در طول دوره فاصله‌گذاری اجتماعی دچار وقفه نشود و برنامه‌های درسی طبق برنامه از قبل مشخص شده، تداوم داشته باشد، راهکارهای مختلفی ارائه شد. در حقیقت، با آغاز تعطیلی مدارس برای کمک به حذف این ویروس، دغدغه تدوین و اجرای برنامه‌های تحصیلی برای تداوم آموزش‌ها در منزل و در شرایط قرنطینه خانگی به یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های نظام‌های آموزشی از جمله آموزش و پرورش تبدیل شد (۶). به گونه‌ای که نهادها و سازمان‌های بین‌المللی نظیر سازمان صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف) و سازمان جهانی بهداشت هم به تکاپو برای تدوین برنامه‌های درسی، دستورالعمل‌ها و راهنماهای آموزشی و تربیتی برای این شرایط وادار شدند (۷). با این که کووید-۱۹ می‌توانست تأثیرات منفی بر فعالیتهای آموزشی داشته باشد، اما، رعایت فاصله‌گذاری اجتماعی، رشد فعالیتهای آموزشی آنلاین را تحریک کرد تا هیچ‌گونه خللی در آموزش ایجاد نشود (۸). نظام یادگیری الکترونیکی، محیط‌های آموزشی را ایجاد نموده که وابسته به هیچ موقعیت مکانی یا زمانی خاصی نیستند و به مدرسان اجازه می‌دهد تا یک دوره آموزشی را به صورت همزمان یا ناهم‌زمان تدریس کنند یا ترکیبی از این دو حالت استفاده کنند (۹). به این ترتیب، آموزش الکترونیک یا آموزش از طریق فضای مجازی به عنوان یکی از برنامه‌های مهم و جدی در آموزش و پرورش،

انتخاب شد. آموزش و یادگیری الکترونیکی یکی از دستاوردهایی است که دنیای ما را متحول کرده است. آموزش الکترونیکی شیوه‌ای نوین در آموزش است که به ارائه و اداره فرصت‌های یادگیری برای ارتقای دانش و مهارت از طرق اینترنت و شبکه‌های کامپیوتری می‌پردازد (۱۰). در این میان، یادگیری الکترونیکی آنلاین به‌عنوان تجربه یادگیری با استفاده از دستگاه‌های مختلف الکترونیکی (تبلت، لپ‌تاپ، تلفن‌های هوشمند و غیره) با دسترسی به اینترنت در شرایط محیطی هم‌زمان یا ناهم‌زمان توصیف می‌شود (۹). آموزش الکترونیکی آنلاین می‌تواند بستری باشد که فرایند آموزش را فراگیرمحور، خلاقانه و انعطاف‌پذیرتر می‌کند (۴). یادگیری الکترونیکی به عنوان رسانه آموزشی در کلاس درس، تجربه‌ای جدید برای معلم و دانش‌آموزان است که می‌تواند گامی مؤثر در جهت تثبیت و تسریع یادگیری دانش‌آموزان باشد. از طرفی از مهمترین ویژگی‌های فراگیران دوران متوسطه دوم را که معلمان باید به آن‌ها توجه کنند، می‌توان به سه نوع شناختی و عاطفی و اجتماعی دسته‌بندی کرد. دوره ابتدایی از مهم‌ترین و حساس‌ترین دوره‌های تحصیلی است و از آنجا که توجه به ویژگی‌های متفاوت رشد دانش‌آموزان برای معلمان و مربیان بسیار اهمیت دارد و دانستن این مساله که یادگیری الکترونیکی نیاز به یکسری ابزار سخت‌افزاری دارد و استفاده فراوان از آن ممکن است سطح سلامت روان نوجوانان را تحت تأثیر منفی قرار دهد (۱۱). سلامت روانی بهداشت روان موضوعی فراتر از فقدان یا نبود بیماری روانی است. بعد مثبت بهداشت روان که سازمان بهداشت جهانی به‌دانشت نیز روی آن تکیه دارد، در تعریف سلامتی لحاظ شده است «سلامتی یک حالت رفاه جسمی، روانی و اجتماعی است نه فقط نبود بیماری و یا ناتوانی» (۱۲). بنابراین، بهداشت روان حالتی از رفاه است که در آن فرد توانایی‌هایش را باز می‌شناسد و قادر است با استرس‌های عادی و معمول زندگی، سازگاری داشته و از نظر شغلی مفید و سازنده باشد. از آنجا که در بستر یادگیری الکترونیکی، تعاملات اجتماعی (نسبت به شکل رایج و معمول در محیط واقعی) وجود ندارد، یادگیرندگان باید بتوانند سطح سلامت روانی خود را حفظ کنند. به‌تبع، دانش‌آموزانی که دارای سلامت روانی بیشتری هستند و توانمندهای

لازم در برخورد با چالش‌های تحصیلی معمول را دارند، بیشتر از سایر دانش‌آموزان می‌توانند به صورت خودتنظیم و خودکاراً مد فعالیت کنند و در نتیجه موفق‌تر هستند (۱۳). آنان در درس‌هایی موفقیت بیشتری کسب می‌کنند که نسبت به آن موضوعات علاقه و انگیزه بیشتری دارند و موفقیت بیشتر باعث انگیزه بیشتر برای یادگیری، پیشرفت تحصیلی، عملکرد تحصیلی و ادامه تحصیل را فراهم می‌آورد (۱۴). با توجه به یافته‌های پژوهشی در زمینه روابط بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی دانش‌آموزان اطلاعات اندکی وجود دارد (۱۵). لذا پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم صورت گرفت و به دنبال پاسخ به این سوال خواهد بود که آیا بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم رابطه معناداری وجود دارد؟

روش کار

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش از نوع تحقیق‌های توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهر اصفهان که در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ مشغول به تحصیل هستند. تعداد جامعه آماری بنا بر استعلام از واحد آمار اداره آموزش و پرورش شهرستان اصفهان برابر با ۸۵۰ نفر می‌باشد. حجم نمونه از طریق جدول کرجسی مورگان به تعداد ۲۶۵ نفر، به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب گردید. ابزار جمع‌آوری داده‌ها به شرح زیر می‌باشد:

پرسشنامه یادگیری الکترونیکی توسط واتکین و همکاران در سال ۲۰۰۴ ساخته شده است. این پرسشنامه شامل ۲۷ گویه بسته پاسخ بر اساس طیف پنج درجه‌ای لیکرت می‌باشد، ۶ مولفه دسترس به فناوری، انگیزش، مهارت و ارتباطات پیوسته، توانایی یادگیری از طریق رسانه‌ها، گفتگوهای گروهی اینترنتی و مسایل مهم جهت موفقیت در یادگیری الکترونیکی می‌باشد و بر اساس طیف لیکرت با سوالاتی مانند (به مهارت‌های پایه جستجوی اینترنت و دسترسی به

اطلاعات مجهز می‌باشم). به سنجش یادگیری الکترونیکی می‌پردازد. این پرسشنامه با روش درجه‌بندی لیکرت ۵ درجه‌ای درجه‌بندی شده است. نمره‌گذاری هر سؤال از یک به پنج (هرگز ۱ امتیاز، بندرت ۲ امتیاز، گاهی ۳ امتیاز، غالباً ۴ امتیاز، همیشه ۵ امتیاز) انجام می‌شود. این پرسشنامه توسط آهنگر (۱۳۹۳) اعتباریابی شده است و الفای کرونباخ بالای ۰/۷۰ درصد بدست آمد و از طرف دیگر و استفاده از آن در تحقیقات تاتر و هوی فانتر ۱۹۹۸، هوی و تانتر ۱۹۸۹ از روایی محتوایی برخوردار است و در این پژوهش نیز قبل از اجرا به تایید تعدادی از اساتید و متخصصان این رشته رسیده است. الفای کرونباخ بدست آمده در پژوهش شریفی (۱۳۸۹) برابر بوده با ۰/۹۲ که حاکی از پایایی مناسب پرسشنامه می‌باشد. در این پژوهش میزان ضریب الفای کرونباخ ۰/۸۷ به دست آمد.

پرسشنامه سلامت روانی اولین بار توسط گلدبرگ (۱۹۷۲) تنظیم گردید. پرسشنامه اصلی دارای ۶۰ سؤال است، اما فرم‌های کوتاه شده ۳۰ سؤالی، ۲۸ سؤالی و ۱۲ سؤالی آن در مطالعات مختلف استفاده شده است. به نظر محققین ماری و ویلی - سامز، ۱۹۸۵، فرم‌های مختلف پرسشنامه سلامت روانی از روایی و کارایی بالایی برخوردار است و کارایی فرم ۱۲ سؤالی تقریباً به همان میزان فرم ۶۰ سؤالی است. در این مجموعه فرم ۲۸ سؤالی آن ارائه گردیده است که سئوالات آن در برگزیده چهار خرده مقیاس می‌باشد که هر یک از آن‌ها خود شامل ۷ سؤال می‌باشند. تمام گویه‌های پرسشنامه سلامت عمومی دارای ۴ گزینه هستند. دو نوع شیوه نمره‌گذاری برای این آزمون وجود دارد. یکی روش سنتی است که گزینه‌ها به صورت (۱-۰-۱-۰) نمره داده می‌شوند و حداکثر نمره فرد برابر ۲۸ می‌شود. روش دیگر نمره‌گذاری، روش لیکرتی است که گزینه‌ها به صورت (۳-۲-۱-۰) نمره داده می‌شوند. حداکثر نمره آزمودنی با این روش در پرسشنامه مذکور ۸۴ می‌باشد. معمولاً در اکثر پژوهش‌ها از روش لیکرت استفاده می‌شود. همچنین در صورتی که نمرات به دست آمده کد گذاری مجدد نشده باشند نمره بالاتر نشانگر سلامت روانی بیشتر می‌باشد. ذبیحی - صاری (۱۳۹۰) نیز در

می‌باشد. همچنین بیشترین میانگین در بین مؤلفه‌های متغیرهای اصلی (یادگیری الکترونیکی، سلامت) مربوط به مؤلفه مهارت‌ها و ارتباطات پیوسته (۳۵/۲۳) و کمترین میانگین مربوط به مؤلفه انگیزش (۱۲/۵۸) می‌باشد.

با توجه به جدول شماره ۲، چون مقدار سطح معناداری متغیرهای یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی ($Sig=0/000$) از مقدار خطای پیش‌بینی شده ($\alpha=0/05$) کوچکتر می‌باشد، بنابراین رابطه بین متغیرها از لحاظ آماری معنادار است و از آنجاییکه ضریب همبستگی محاسبه شده برابر با ۰/۵۸۵ می‌باشد، لذا با سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌توان نتیجه گرفت که بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد؛ یعنی با افزایش یادگیری الکترونیکی، سلامت روانی افزایش می‌یابد و بالعکس.

بحث

نتایج نشان داد که بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی رابطه معناداری وجود دارد. نتایج این فرضیه با نتایج تحقیقات علی و همکاران (۲۰۱۹) (۱۵) و اتمن

پژوهش خود از پرسشنامه‌ی خوشبینی تحصیلی ببرد و همکاران (۲۰۱۰) استفاده نموده و روایی سازه و پایایی آن را با ضریب آلفا کرونباخ ۰/۸۷ مورد تایید قرار داده‌اند.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی، نمودار) و آمار استنباطی (آزمون کلموگروف-اسمیرنف، آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده شد

یافته‌ها

نتایج نشان داد که در مجموع پاسخگویان، بیشترین تعداد فراوانی سن آزمودنی‌ها مربوط به افراد رده‌ی سنی ۱۷ سال (۱۱۱ نفر) و کمترین تعداد فراوانی مربوط به افراد رده‌ی سنی ۱۶ سال (۷۲ نفر) می‌باشد. یافته‌های جدول شماره ۱ میانگین و انحراف معیار متغیرهای اصلی تحقیق به همراه مؤلفه‌ها را نشان می‌دهد. میانگین و پراکندگی نمرات متغیر یادگیری الکترونیکی به ترتیب برابر با ۱۲۲/۶۲ و ۱۵/۲۲ و میانگین و پراکندگی نمرات متغیر سلامت روانی به ترتیب برابر با ۶۵/۸۴ و ۵/۱۱

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار متغیرهای اصلی تحقیق به همراه مؤلفه‌ها

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد
یادگیری الکترونیکی	۱۲۲/۶۲	۱۵/۲۲
دسترسی به فناوری	۱۴/۰۱	۴/۱۹
مهارت‌ها و ارتباطات پیوسته	۳۵/۲۳	۱/۹۷
انگیزش	۱۲/۵۸	۴/۱۴
توانایی یادگیری از طریق رسانه‌ها	۱۳/۳۶	۳/۹۸
گفتگوهای گروهی اینترنتی	۱۸/۷۸	۴/۰۲
مسائل مهم جهت موفقیت در یادگیری الکترونیکی	۲۲/۹۱	۵/۱۹
سلامت روانی	۶۵/۸۴	۵/۱۱
علائم جسمانی و وضعیت سلامت عمومی	۲۲/۴۹	۲/۱۲
اضطراب	۲۵/۷۲	۲/۶۴
اختلال عملکرد اجتماعی	۲۱/۸۶	۳/۱۲
افسردگی	۲۵/۶۳	۱/۷۷

جدول ۲- نتایج آزمون پیرسون جهت بررسی رابطه بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی

شاخص آماری	تعداد نمونه	ضریب همبستگی	میزان خطا	سطح معناداری
یادگیری الکترونیکی سلامت روانی	۲۶۵	۰/۵۸۵**	۰/۰۵	۰/۰۰۰

ارتقای این سبک یادگیری در دانش آموزان خود تلاش‌های زیادی به عمل آورده و تلاش می‌کنند که این نوع یادگیری را توأم با کاهش مضرات آن باشند. دانش آموزانی که از حضور در فضای محروم هستند، باید از سطح خودکارآمدی برخوردار باشند تا بتوانند از این تکنولوژی استفاده کنند و در صورت عدم آموزش به آنها دچار سردرگمی و کاهش کیفیت تحصیلی می‌شوند (۹).

پژوهش حاضر، همانند هر پژوهش دیگر محدودیت‌هایی داشته است که بیان آن‌ها می‌تواند یافته‌ها و پیشنهادها را تصریح کرده و پژوهشگران بعدی را در اتخاذ تدابیر مؤثر برای مقابله با تهدید روانی درونی و بیرونی طرح‌های پژوهشی یاری دهد. محدودیت‌های اساسی پژوهش حاضر به قرار زیر می‌باشد: سوگیری افراد نسبت به پاسخگویی سوالات پرسشنامه‌ها که این عامل دقت نتایج را تا حدودی کاهش می‌دهد، وجود متغیرهای ناخواسته اما اثرگذار بر نتایج پژوهش و عدم استفاده از سایر ابزارهای پژوهشی مانند مشاهده و مصاحبه با آزمودنی‌ها و صرفاً استفاده از پرسشنامه همراه بوده است.

نتیجه‌گیری

به طور کلی همه این مباحث بیانگر آن است که در دوران اپیدمی بین یادگیری الکترونیکی و سلامت روانی رابطه معناداری وجود دارد و یا افزایش یادگیری الکترونیکی سطح سلامت روانی افزایش می‌یابد.

References

1. Tang F, Liang J, Zhang H, Kelifa MM, He Q, Wang P. COVID-19 related depression and anxiety among quarantined respondents. *Psychol Health*. 2021;36(2):164-178.
2. Khan AH, Sultana MS, Hossain S, Hasan MT, Ahmed HU, Sikder MT. The impact of COVID-19 pandemic on mental health & wellbeing among home-quarantined Bangladeshi students: a cross-sectional pilot study. *J Affect Disord*. 2020;277:121-128.
3. Alkamees AA, Alrashed SA, Alzunaydi AA, Almohimeed AS, Aljohani MS. The psychological impact of COVID-19 pandemic on the general

(Ettman) و همکاران (۶) همسو می‌باشد. اداره آموزش و پرورش یکی از بنیادی‌ترین و با اهمیت‌ترین سازمان‌های دنیای امروز است و دانش آموزان به طور مستقیم با این سازمان رابطه دارند و این بیانگر نقش کلیدی و حیاتی این اداره در زندگی پیچیده آن‌ها است (۱). شناخت یادگیری الکترونیکی و بهره‌برداری بهتر از آن می‌تواند تسهیل‌کننده و نیز پیش‌بینی‌کننده کیفیت و تداوم سلامت روانی باشد و باعث اجرای برنامه‌ها به صورت علمی و پرهیز از اعمال غیرمدرانه اعمال شود (۱۴). سلامت روانی اشاره به برخورداری از درک و تصمیم‌گیری و ویژگی‌های روانی مثبت دارد که رشد و توسعه و بالندگی یک فرد را تسهیل می‌کند و نیل به اهداف را مقدور می‌سازد (۱۵). دانش آموزان ضمن آن که به حفظ و بقای خود می‌اندیشند، باید گامی فراتر از این نگاه برداشته و به پیامدها و آثار خود بر جامعه نیز توجه داشته باشند (۱۱). یادگیری الکترونیکی به عنوان موضوعی مهم برای آموزش و پرورش عامل بقا آن به شمار می‌رود، در این میان توجه به سلامت روانی دانش آموزان و استفاده از راهکاری مؤثر بر آن مورد بحث است (۶). اداره‌ای مانند آموزش و پرورش باید همه توجهات خود را در تمامی سطوح آموزشی (حضور و غیرحضور) به درستی انجام دهد (۹). در این راستا ساعلی (Sahli) و همکاران (۲۰۲۱) یادگیری الکترونیکی را یکی از عوامل مهم افزایش عملکرد در یادگیری می‌دانند و بیان می‌دارند که یادگیری الکترونیکی با مدیریت دانش ارتباط قوی دارد (۱۱). اتمن (Ettman) و همکاران معتقد هستند که با تقویت و بهبود استفاده از یادگیری الکترونیکی، پیشرفت دانش آموزان در یادگیری دروس را در پی دارد و باعث افزایش روحیه مشارکت دانش آموزان می‌شود که موجبات ارتقا سلامت روانی فراهم می‌گردد (۶). یکی از مهمترین دغدغه‌های تهیه‌کنندگان و مجریان دوره‌های یادگیری آنلاین تلفیق راهبردهای آموزشی سنتی و غیرحضور در این دوره‌ها برای نگهداری یادگیرندگان و یادگیری بهتر آن‌ها می‌باشد که این عامل می‌تواند بر روی حالات روحی یادگیرندگان اثرگذار باشد (۵). به همین جهت مسئولین و دست‌اندرکاران مدارس در جهت رشد و

- population of Saudi Arabia. *Compr Psychiatry*. 2020;102:152192.
4. Al sulais E, Mosli M, AlAmeel T. The psychological impact of COVID-19 pandemic on physicians in Saudi Arabia: a cross-sectional study. *Saudi J Gastroenterol*. 2020;26(5):249–255.
  5. Pappa S, Ntella V, Giannakas T, Giannakoulis VG, Papoutsis E, Katsaounou P. Prevalence of depression, anxiety, and insomnia among healthcare workers during the COVID-19 pandemic: a systematic review and meta-analysis. *Brain Behav Immun*. 2020;88:901–907.
  6. Ettman CK, Abdalla SM, Cohen GH, Sampson L, Vivier PM, Galea S. Prevalence of depression symptoms in US adults before and during the COVID-19 pandemic. *JAMA Netw Open*. 2020;3(9):e2019686–e2019686.
  7. Ahmed AE, Al-Dahmash AM, Al-Boqami QT, Al-Tebainawi YF. Depression, anxiety and stress among Saudi Arabian dermatology patients: cross-sectional study. *Sultan Qaboos Univ Med J*. 2016;16(2):e217.
  8. Alzahrani A, Alghamdi A, Alqarni T, Alshareef R, Alzahrani A. Prevalence and predictors of depression, anxiety, and stress symptoms among patients with type II diabetes attending primary healthcare centers in the western region of Saudi Arabia: a cross-sectional study. *Int J Ment Health Syst*. 2019;13(1):1–7.
  9. AlFattani A, AlMeharish A, Nasim M, AlQahtani K, AlMudraa S. Ten public health strategies to control the Covid-19 pandemic: the Saudi experience. *IJID Regions*. 2021;1:12–19.
  10. Sahli S, Nafisah SB. The prevalence of COVID-19 in Jizan Region-Saudi Arabia: a demographic analysis. *J Med Law Public Health*. 2021;1(2):15–18.
  11. Alharbi A. The prevalence of depression and related factors during the COVID-19 pandemic among the general population of the Jazan Region of Saudi Arabia. *Cureus*. 2022;14(2):e21965.
  12. Anderson RM, Heesterbeek H, Klinkenberg D, Hollingsworth TD. How will country-based mitigation measures influence the course of the COVID-19 epidemic? *Lancet*. 2020;395(10228):931–934.
  13. Alkhamees AA, Aljohani MS, Alghesen MA, Alhabib AT. Psychological distress in quarantine designated facility during COVID-19 pandemic in Saudi Arabia. *Risk Manag Healthc Policy*. 2020;13:3103–3120.
  14. El Keshky MES, Alsabban AM, Basyouni SS. The psychological and social impacts on personal stress for residents quarantined for COVID-19 in Saudi Arabia. *Arch Psychiatr Nurs*. 2021;35(3):311–316.
  15. Ali AM, Green J. Factor structure of the depression anxiety stress Scale-21 (DASS-21): unidimensionality of the Arabic version among Egyptian drug users. *Subst Abuse Treat Prev Policy*.